

ЗБОРНИК
ЗА ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

XVIII/1

НОВИ САД

1975

ЗАМЕНИЧКИ КЊИЖЕВНИ АКЦЕНАТ

БЕРИСЛАВ М. НИКОЛИЋ

У в о д

Ђуро Даничић је у својим знаменитим *Акцентајским сѣудијама* исцрпно обрадио акценат именица, придева и глагола. Није ми познато да је игде у потпуности обрађен заменички акценат. Али се, пре свега на основу граматике Маретићевих (велике и за средњу школу), Белићевих (историјске и оба издања за II разред гимназије) и Стевановићевих (велике, гимназијске и за средње стручне школе), као и на основу Правописа из 1960, може утврдити акценат свих или свих важнијих заменица и њихових облика. То је задатак овога рада.

I. Именичке заменице

1. Заменица *ја* овако се акцентује у парадигми: ном. *ја* (*и ја*), ген. *мене* (*од мене*) = *мѣне* (*од мене*) (енклитика: *ме*), дат. *мени* = *мѣни* (енклитика: *ми*), ак. = ген., инстр. *мнѣм* (*са мнѣм*), *мнѣме*, лок. = дат. (*о мени* = *о мени*) (нема енкл.).

2. Заменица *џи* овако се акцентује у парадигми: ном. *џи* (*и џи*), ген. *џѣбе* (*од џѣбе*) = *џѣбе* (*од џѣбе*) (енклитика: *џе*), дат. *џѣби* = *џѣби* (енклитика: *џи*), ак. = ген., инстр. *џѣбѣм* (*са џѣбѣм*), лок. = дат. (*о џѣби* = *о џѣби*) (нема енкл.).

Најомена. Акценте *мѣне* (*од мене*), *мѣни* (*о мени*); *џѣбе* (*од џѣбе*), *џѣби* (*о џѣби*) уводи Правописна комисија ослањајући се пре свега на западније млађе новоштокавске говоре.

3. Заменица *ми* овако се акцентује у парадигми: ном. *ми* (*и ми*), ген. *нас* (*од нас*) (енклитика: *нас*), дат. *нама* (енклитика *нам*), ак. = ген., инстр. = лок. *нама* (*са нама*, *о нама*).

4. Заменица *ви* овако се акцентује у парадигми: ном. *ви* (*и ви*), ген. *вас* (*од вас*) (енклитика: *вас*), дат. *вама* (енклитика: *вам*), ак. = ген., инстр. = лок. *вама* (*са вама*, *о вама*).

5. Заменица *себе* овако се акцентује у парадигми: ген. *себе* (*од себе*) = *себе* (*од себе*), дат. *себи* = *себи*, ак. = ген. (енклитика: *се*), инстр. *себѣм* (*са себѣм*), лок. = дат. (*о себи* = *о себи*).

Најомена. Акценте *себе* (*од себе*), *себи* (*о себи*) уводи Правописна комисија ослањајући се пре свега на западније млађе новоштокавске говоре.

његов, његова, његово, његови, његове, његова, —
 њѐн, њѐна, њѐно, њѐни, њѐне, њѐна =
 њѐзин, њѐзина, њѐзино, њѐзини, њѐзине, њѐзина, —
 њаиш, њаиша, њаише, њаиши, њаише, њаиша, —
 ваиш, ваиша, ваише, ваиши, ваише, ваиша, —
 њихов, њихова, њихово, њихови, њихове, њихова =
 њин, њина, њино, њини, њине, њина, —
 свòј, свòја, свòје, свòји, свòје, свòја;

2) ѿоказне:

òвāј, òвā, òвò, òвī, òвē, òвā, —
 ишāј, ишā, ишò, ишī, ишē, ишā, —
 òнāј, òнā, òнò, òнī, òнē, òнā, —
 овāкав, овāква, овāкво, овāкви, овāкве, овāква, —
 ишāкав, ишāква, ишāкво, ишāкви, ишāкве, ишāква, —
 онāкав, онāква, онāкво, онāкви, онāкве, онāква, —
 оволикī, оволикā, оволикò, оволикī, оволикē, оволикā, —
 ишòликī, ишòликā, ишòликò, ишòликī, ишòликē, ишòликā, —
 оноликī, оноликā, оноликò, оноликī, оноликē, оноликā;

3) односно-уишишине:

кòји, кòјā, кòјē, кòји, кòјē, кòјā, —
 чији, чијā, чијē, чији, чијē, чијā, —
 кàкав, кàква, кàкво, кàкви, кàкве, кàква, —
 кòлик, кòлика, кòлико, кòлики, кòлике, кòлика
 (одр. кòликī, -ā, -ò, -ī, -ē, -ā) =
 кòлик, кòлика, -о, -и, -е, -а
 (одр. кòликī=кòликī, -ā, -ò, -ī, -ē, -ā);

4) неодређене:

нѐкī, нѐкā, нѐкò, нѐкī, нѐкē, нѐкā, —
 иòнекī, иòнекā, иòнекò, иòнекī, иòнекē, иòнекā, —
 нѐчији, нѐчијā, нѐчијē, нѐчији, нѐчијē, нѐчијā, —
 нѐкакав, нѐкаква, нѐкакво, нѐкакви, нѐкакве, нѐкаква, —
 нѐколик, нѐколика, нѐколико, нѐколики, нѐколике, нѐколика
 (одр. нѐколикī, -ā, -ò, -ī, -ē, -ā).

Овде треба убројати и:

нѐкоји, нѐкојā, нѐкојē, нѐкоји, нѐкојē, нѐкојā, —
 гдѐкоји, гдѐкојā, гдѐкојē, гдѐкоји, гдѐкојē, гдѐкојā;

5) одричне:

никоји, никојā, никојē, никоји, никојē, никојā, —
 ницији, ницијā, ницијē, ницији, ницијē, ницијā, —
 никакав, никаква, никакво, никакви, никакве, никаква, —
 николик, николика, николико, николики, николике, николика
 (одр. никoликī, -ā, -ò, -ī, -ē, -ā);

б) *о̄ишӣе* или одређене:

сва̄к̄ӣ, сва̄к̄а̄, -ѓ, -ӣ, -е̄, -а̄, —
кòј̄ӣ гд̄д, кòј̄а̄ гд̄д, кòј̄е̄ гд̄д, кòј̄ӣ гд̄д, кòј̄е̄ гд̄д, кòј̄а̄ гд̄д, —
ма кòј̄ӣ, ма кòј̄а̄, ма кòј̄е̄, ма кòј̄ӣ, ма кòј̄е̄, ма кòј̄а̄, —
који б̄ило, која б̄ило, које б̄ило, који б̄ило, које б̄ило, која б̄ило, —
који му др̄аго, која му др̄аго, које му др̄аго и д., —
ӣкој̄ӣ, ӣкој̄а̄, ӣкој̄е̄, ӣкој̄ӣ, ӣкој̄е̄, ӣкој̄а̄, —
сва̄какав, сва̄каква, сва̄какво, сва̄какви, сва̄какве, сва̄каква, —
какав гд̄д, каква гд̄д, какво гд̄д и д., —
ма кàкав, ма кàква, ма кàкво и д., —
какав б̄ило, каква б̄ило, какво б̄ило и д., —
какав му др̄аго, каква му др̄аго, какво му др̄аго и д., —
ӣкакав, ӣкаква, ӣкакво, ӣкакви, ӣкакве, ӣкаква, —
с̄а̀во̀лик, с̄а̀во̀лика, с̄а̀во̀лико, с̄а̀во̀лики, -е, -а, —
колик гд̄д, колика гд̄д, колико гд̄д и д., —
ма кòлик=ма кòлик, ма кòлика=ма кòлика и д., —
ӣколик, ӣколика, -о, -и, -е, -а.

Овде треба убројати и: *сва̄чиј̄ӣ* и сл., *чиј̄ӣ гд̄д* и сл., *ма чиј̄ӣ* и сл., *чији б̄ило* и сл., *чији му др̄аго* и сл., *ӣчиј̄ӣ* и сл.

16. Акценат у парадигми придевских заменица зависи од тога по којој се од двеју промена оне мењају: по заменичкој или по придевској. Разлика између ових двеју промена у томе је што је у заменичкој промени почетни вокал наставака у м. и ср. р. у ген. јдн., дат. јдн. и инстр. јдн. као и у дат.-инстр.-лок. мн. свих родова кратак, а у придевској дуг.

17. Као образац за заменичку промену Стевановић (нав. дело, стр. 314) наводи парадигму заменице *д̄ва̄ј* (=ном.), ген. *д̄вога*, дат. *д̄воме*, ак.=ном. или ген., инстр. *д̄в̄им*, лок. *д̄воме*.

18. Као образац за *ӣридевску* промену Стевановић (нав. место) наводи парадигму заменице *сва̄к̄ӣ* (=ном.), ген. *сва̄к̄ѓга*, дат. *сва̄к̄ѓме*, ак.=ном. или ген., инстр. *сва̄к̄ӣм*, лок. *сва̄к̄ѓме*.

19. По заменичкој промени мењају се: *д̄ва̄ј, ӣа̄ј, он̄а̄ј, с̄а̀в*.

20. По *ӣридевској*: *сва̄к̄ӣ, н̄е̄к̄ӣ, ово̀лӣк̄ӣ, ӣо̀лӣк̄ӣ, оно̀лӣк̄ӣ, кò̀лӣк̄ӣ=кò̀лӣк̄ӣ=ко̀лӣк̄ӣ, н̄ѐко̀лӣк̄ӣ, н̄ѝко̀лӣк̄ӣ* и сл.

21. И заменичку и *ӣридевску* промену имају: *мò̄ј, ӣвò̄ј, н̄а̄ш, в̄а̄ш, кò̄ј̄ӣ, чӣј̄ӣ, н̄е̄кој̄ӣ, н̄е̄чиј̄ӣ, н̄ѝкој̄ӣ, н̄ѝчиј̄ӣ, ӣкој̄ӣ, ӣчиј̄ӣ* и д.

22. Заменице *н̄егов, н̄ен, н̄езин, н̄и́хов, н̄ин, кàкав, кòлик* имају такође двојаку промену: а) именичку, као придеви неодређеног вида; б) заменичко-придевску (чешће).

23. Код већине придевских заменица акценат је у целој парадигми онакав какав је у ном. јдн. Акценат у парадигми мењају ове заменице:

1) Заменица *мò̄ј*.

а) У заменичкој промени овако се акцентује: јдн. ном. м. р. *мò̄ј* (*ӣ мò̄ј*), ср. р. *мò̄је*, ген. *мò̄јег(а)*, *мò̄г(а)* (*òд мò̄га*), дат. *мò̄јем(у)*, *мò̄м(е)* (*ӣ мò̄ме*), ак.=ном. или ген. (у м. р., одн. увек=ном. у ср. р.), инстр. *мò̄јим*, лок.=дат.

б) У придевској промени овако се акцентује: јдн. ген. (одн. ак.) *мòјѣг* (а), дат. =лок. *мòјѣм* (у), INSTR. *мòјѣм*.

в) Облик ж. р. јдн. *мòја* овако се акцентује у парадигми: ном. *мòја*, ген. *мòјѣ*, дат. *мòјѣј*, ак. *мòју*, INSTR. *мòјѣм*, лок. =дат.

г) У множини: ном. м.р. *мòји*, ж. р. *мòје*, ср. р. *мòја*, ген. *мòјѣх*, дат.-INSTR.-лок. *мòјима* (=заменичка промена), *мòјѣма* (=придевска промена), *мòјѣм*, ак. м. и ж. р. *мòје*, ср. р. *мòја*.

Напомена. Као *мòј* мењају се *ѣвòј* и *свòј*.

2) *Заменица ѣѣј.*

У м. и ср. р. јдн. овако се мења: ном. *ѣѣј*, *ѣѣ*, ген. *ѣѣгѣ*, *ѣѣг*, дат. *ѣѣме*, *ѣѣму*, *ѣѣм*, ак. =ном. одн. ген., INSTR. *ѣѣм*, лок. *ѣѣме*, *ѣѣм*.

У свим је другим облицима (˘) на почетном слогу.

3) *Заменица сав.*

а) У јдн.: ном. м. р. *сѣв*, ср. р. *свѣ*, ген. *свѣга*, дат. *свѣму*, INSTR. *свѣм*, *свѣме*, лок. *свѣму*, *свѣм*.

б) У ж. р. јдн.: ном. *свѣ*, ген. *свѣ*, дат. *свѣј*, ак. *свѣу*, INSTR. *свѣм*, лок. *свѣј*.

в) У мн.: ном. м. р. *свѣ*, ж. р. *свѣ*, ср. р. *свѣ*, ген. *свѣх*, *свѣју*, дат.-INSTR.-лок. *свѣм*, *свѣма*, ак. м. и ж. р. *свѣ*, ср. р. *свѣ*.

4) *Заменица сѣм — сѣма — сѣмо* понаша се као придев.

5) При употреби предлога уз *сложене одричне заменице нѣкојѣ, нѣчијѣ, нѣкакав, нѣколик* саставни делови ових сложеница пишу се одвојено с тим што је предлог између тих делова а акценат на негацији:

нѣ од којѣг и сл.,
нѣ од чијѣг и сл.,
нѣ од каква и сл.,
нѣ од коликѣг и сл.,

6) Исти је случај и са *сложеним оѣшијѣтим заменицама ѣкојѣ, ѣчијѣ, ѣкакав, ѣколик*:

ѣ од којѣг и сл.,
ѣ од чијѣг и сл.,
ѣ од каква и сл.,
ѣ од коликѣг и сл.

Berislav M. Nikolić

ACCENT OF PRONOUNS IN LITERARY SERBO-CROATIAN

S u m m a r y

The accent of pronouns in literary Serbo—Croatian has not received complete treatment in previous research in any single study. However, the accent of all, or all the more important, pronouns and their forms can be established on the basis of the grammars published by Maretić, Belić, and Stevanović respectively, as well as on the basis of the Orthography of 1960. These data were compiled in the present paper.